

MITÄ ON TEKIJÄNOIKEUS?

Pekka Heikkinen

14.6.2023

Tieteiden talo

ESITYKSEN ALUE: MIKÄ, KUKA, MITÄ?

- Tekijänoikeuden perusolemus ja –käsitteistö, eli:
 - mikä on ”teos”?
 - kuka on tekijä?
 - mitä on yksinoikeus?

El:

- tekijänoikeusjärjestelmä, sen toimijat
- sopimusasiat/lisensiointi
- opetuskäyttö
- DSM direktiivin edellyttämät muutokset

HISTORIALLINEN TAUSTA

- mannereurooppalaisen tekijänoikeuden lähtökohtana **sensuuri**, kuninkaan halu kontrolloida viestintää
- kuninkaan kirjastot: tekijänoikeuden läheiset yhteydet vapaakappalejärjestelmään (legal deposit)
- ensimmäinen tekijänoikeuslaki Statute of Anne 1708, yhteys Englannin ja Skotlannin yhdistymiseen; pyrkimys suojata englantilaisia kirjapainoja kilpailulta

KAKSI TEKIJÄNOIKEUSPERINNETÄ

-mannereurooppalainen droit d'auteur-perinne ja angloamerikkalainen copyright-perinne

-perustavia eroja, mm.:

- **suojan kynnys** erilainen (copy-right; “if its worth copying it is worth protecting”)
- mannereurooppalaisen tekijänoikeuden mukaan **alkuperäinen tekijä** voi olla vain luonnollinen henkilö, ei esim työnantaja
- copyright-perinteen maissa **moraalisten oikeuksien** suoja hyvin rajoitettu

-eroja korostaa myös oikeusjärjestelmien ero: säädännäisoikeus vs case law

KANSALLINEN JA EU-SÄÄNTELY

Tekijänoikeuslaki 404/1961 (monia muutoksia)

- tekijänoikeusasetus
- orpoteoslaki

EU:n tekijänoikeusdirektiivit 14 kpl (myös kaksi asetusta)

- vuokraus- ja lainausdirektiivi 2006/115/EY
- tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY
- orpoteosdirektiivi
- *digitaaliset sisämarkkinat* direktiivi 2016, voimaan keväällä 2023

TEKIJÄNOIKEUDEN PERUSKÄSITTEITÄ: MIKÄ ON ”TEOS”

-TekijäL 1§; ”sillä, joka on **luonut** ... teoksen, on tekijänoikeus teokseen”

-”luonut”-> suojan ”kohteena” on omaperäinen ja itsenäinen ilmaisu eli ”teos”, suoja syntyy välittömästi luomishetkellä, ei edellytä rekisteröintiä tms.

-teoskäsitettä ei (tietenkään) ole voitu määritellä laissa

-teoskynnys on erilainen eri alueilla: matala kirjallisen ilmaisun osalta, korkea mm. taideollisen tuotannon alalla jolla käyttötarkoitus rajoittaa ilmaisun mahdollisuuksia

-ontologian kolme tasoa: teoskappale – taideteos – tekijänoikeuden suojaama teos

MITÄ ON TEOSKYNNYS?

- ilmaisullisuus ja omaperäisyys: kukaan muu ei olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen (“persoonallisuuden ilmaisu”)
- uhratulla työmäärällä ja panostuksilla ei periaatteessa merkitystä, kuit. ns. lähioikeudet kuten tietokantasuoja
- taiteellisella laadulla ei merkitystä, kärjistäen voi sanoa että todella huono taide saisi helpommin suojaa (omaperäisyys)
- ei merkitystä sillä, onko ammattitaiteilija vai ei, kuit. käytännössä lipsuttu
- OKM:n alainen tekijänoikeusneuvosto linjannut monessa lausunnossaan

KUKA ON TEKIJÄ?

- tekijä on se, joka on luonut teoksen, ts. omilla luovilla ratkaisuillaan vaikuttanut lopputuloksen muotoutumiseen
- tekijöitä voi olla useita, jolloin kyseessä on ns. yhteisteos; tällöin teosta ei saa käyttää ilman kaikkien lupaa
- myös teoksen **kääntäjä** on tekijä, ja myös hänen lupansa tarvitaan teoksen käyttämiseksi
- jos joku on muuttanut teosta hyvin paljon, tuloksena on uusi itsenäinen teos jonka käyttöön ei enää vaadita lähteenä käytetyn teoksen oikeudenhaltijan lupaa

TEKIJÄN TALOUDELLISET OIKEUDET (2§)

- tekijänoikeus on pikemminkin oikeuksien joukko kuin yksi oikeus (“bundle of rights”); käytännössä tekijänoikeuden ytimen muodostavat tekijän taloudelliset oikeudet, eli oikeus kieltää muilta sellaiset teoksen käyttötavat, joilla voi olla taloudellista merkitystä
- suojan syntyminen ei kuitenkaan edellytä, että käytöstä olisi tekijälle taloudellista haittaa
- kaupallinen – ei kaupallinen jaottelu ei tekijänoikeudessa keskeistä ylipäätään, tosin koitunut haitta huomioidaan loukkaustapauksissa hyvityksen suuruutta määriteltäessä

TEKIJÄN MORAALISET OIKEUDET

- tekijänoikeuslain 3§:ssä säädetään tekijän **moraalisista oikeuksista** eli tekijän oikeudesta tulla nimetyksi tekijänä kun teos saatetaan yleisön saataville (isyysoikeus) sekä tekijän oikeus vastustaa sellaista teoksensa käyttöä joka loukkaa hänen tekijänkunniaansa (respektioikeus)
- oikeuskäytäntöä suht.niukasti (Halkola?)
- monissa maissa moraaliset oikeudet kattavampia, Suomessa ei mm. ns. katumisoikeutta, kuit. klassikkosuoja (Gallen-Kallela-tapaus) ja kuvataiteilijan luoksepääsy-oikeus

MIKÄ ON YKSINOIKEUDEN OIKEUDELLINEN OLEMUS

-olennaisena sisältönä tekijän yksinoikeus kieltää tietyt käyttötarkoitukset:

1) kappaleen valmistaminen (myös digitointi, valokuvaus)

2) saattaminen yleisön saataville

-”yleisö” = ennalta määrittelemätön joukko, esim. taksin asiakaskunta

HUOM! tekijänoikeus ei suoranaisesti **kiellä** mitään, vaan velvoittaa pyytämään (ennalta) luvan, lähes kaikesta voi periaatteessa aina sopia

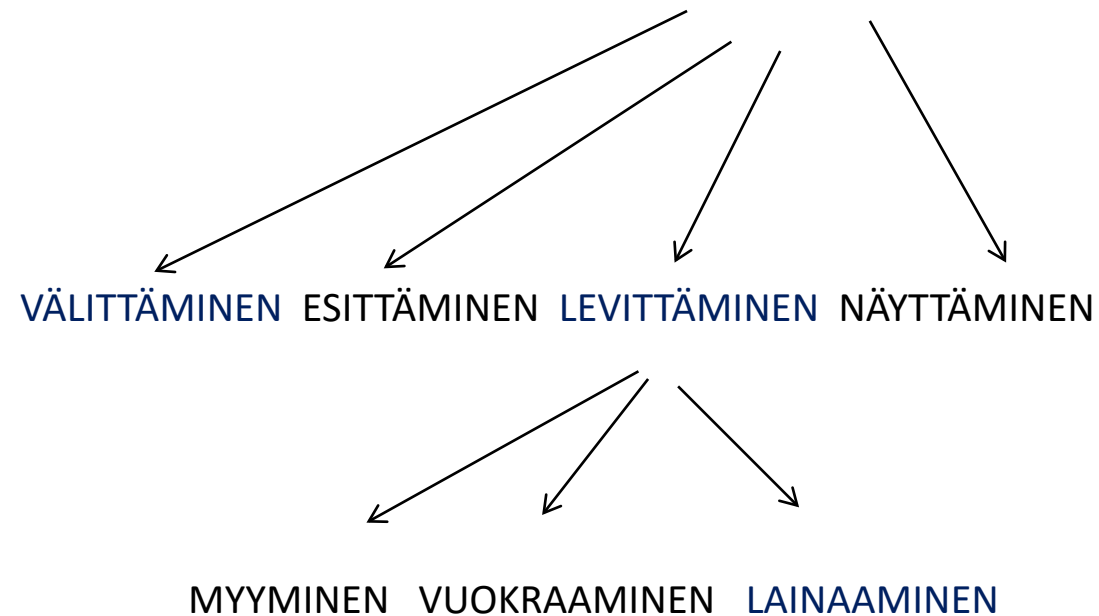
-yksinoikeuden loukkaus vs. plagiaatti (loukkaus yksilöä vai yhteisöä kohtaan?)

TEKIJÄN YKSINOIKEUDET SUOMEN LAISSA

OIKEUS VALMISTAA KAPPALEITA

<->

OIKEUS SAATTA YLEISÖN
SAATAVILLE

TEKIJÄNOIKEUS ON MONIN TAVOIN RAJATTU OIKEUS

- tekijänoikeus suojaa vain muotoa, ei sisältöä (data, faktat), esim. faktojen kokoaminen lehdistä sallittua (kuit. EUTI "Infopaq", jo 11 sanan pätkä voi olla suojattu)
- teoksen juoni ei ole suojattu (formaattisuoja ei laissa)
- koskee vain tiettyjä käytön tapoja (kappaleen valmistus, yleisön saataville saattaminen), sen sijaan muu tavanomainen käyttö sallittua ilman lupaa
- toisin kuin omistusoikeus, tekijänoikeus on ajallisesti rajoitettu; suoja-ajan päätyttyä kaikin tavoin vapaasti käytettävissä

TEOSSUOJA JA LÄHIOIKEUDET

- tekijänoikeuden lähtökohtana teossuoja, persoonallisen ilmaisun suoja
- myöhemmin tekijänoikeuteen on liitetty toisenlaisia suojan muotoja, kuten (tavallisen) valokuvan suoja, tietokantasuoja, esittävien taiteilijoiden ja ääni/kuvatuottajien suoja; näiden ns. lähioikeuksien (neighbouring rights, droits voisins) suoja poikkeaa periaatteitaan suuresti teossuojasta
- esim. tietokantasuoja antaa suojaa nimenomaan investoinneille
- vähitellen lähioikeuksien suoja vahvistunut ja lähestynyt teossuojaa, suoja-ajoissa kuitenkin edelleen eroja

SUOJAN PERUSTE

SUOJA-AIKA

ALKAEN

- [Teossuoja:](#)

- kirja, kartta, piirros
- valokuva teoksena
- äänitteen säveltäjä,
- sanoittaja, sovittaja
- Lehtiartikkeli yms. kirjoitus jos julkaistu
- tekijän nimeä ilmoittamatta

70 v

tekijän kuolemasta

- [Lähioikeussuoja:](#)

- tavallinen valokuva
- äänitteen tuottaja
- musiikin esittävä taiteilija
- luettelo, tietokanta
- lehdenkustantaja

50 v

70v.

70v.

15 v

2v.

valmistumisesta

tallentamisvuodesta

esitysvuodesta

valmistumisesta

julkaisemisesta

TEKIJÄNOIKEUDEN SUHDE OMISTUSOIKEUTEEN JA MUIHIN PERUSOIKEUKSIIN

- Suomessa on katsottu, että tekijän oikeuden varallisuus oikeudelliset elementit kuuluvat omaisuuden suojan piiriin (Perustuslakivaliokunnan mietintö)
- tekijänoikeus mainittu YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa
- toisaalta usein näkee esityksiä, joissa yksinoikeuden rajoitussäännösten katsotaan ilmaisevan muita perusoikeuksia, esim. sananvapaus, yksityisyyden suoja, tutkimuksen vapaus jne.; tämän takia doktriiniin sisältyvä periaate niiden supistavasta tulkinnasta olisi väärä
- oma näkemys: perusoikeuskortti ainoastaan nostaa perusristiriidan ylemmälle normitasolle eikä ratkaise mitään
- tekijänoikeus on itse asiassa teoskappaleen omistajan oikeuden rajoitus, esim. maalauksen omistaja voi myydä maalauksen edelleen tai vaikkapa tuhota sen lupaa kysymättä, ei kuitenkaan näyttää yleisölle

TEKIJÄL 8§ JA AINEISTON KÄYTTÖTAVAT

-”julkaistu” : lainattavissa normaalisti (TekijäL 19§)

- *teoskappaleen* pysyvä luovutus tekijän suostumuksella
- yleensä myyty markkinoilla
- ei pelkkä välittäminen tietoverkossa

-”julkistettu”: lukusalikäyttöön, mm. siteerattavissa

- luvallisesti saatettu yleisön saataviin (myös muu kuin tekijä?)
- julkiseen kokoelmaan (arkisto, kirjasto) luovuttaminen merkitsee julkistamista?
- asiakas voi valmistaa muutaman kappaleen yksityiseen käyttöön (12§)

-”julkistamaton”: tekijän oikeudet rajoittamattomat

- ei kopioita edes yksityiseen käyttöön
- jos kyseessä julkinen asiakirja, oikeus saada kopio tutustumista varten sekä myös siteerata julkisuusintressin edellyttämällä tavalla (TekijäL 25d§)
- tiedekunnalle luovutetut opinnäytteet vain julkistettu, ei julkaistu (poikkeus väitöskirjat) joten eivät lainattavissa

YKSINOIKEUDEN RAJOITUKSET: OIKEUS LAINATA AINEISTOJA (19§)

-kirjat ja tallenteet ovat EY-oikeudessa **tavaroita**, joihin sovelletaan tavaroiden vapaan liikkuvuuden periaatetta: omistajalla on oltava oikeus myydä eteenpäin tekijänoikeuden estämättä

-pääsäännöstä poiketen kirjastojen oikeus antaa aineistoa lainaan ON poikkeuksellisesti sidoksissa nimenomaan fyysisiin teoskappaleisiin; ”kun teoksen kappale on ensi kerran myyty..”

-> kirjasto voi antaa lainaan **vain ne teoskappaleet** (kirjat tai tallenteet), joiden osalta yksinoikeus on rauennut, e-aineistoista sovittava

-”pysyvästi luovutettu” -> omistusoikeus siirtyy myös, jos kyseessä lahjoitus, ei jos kyseessä talletussopimus

-> lainaamiseen ei tarvita lupaa, kuit. maksettava korvaus (SANASTO hallinnoi, 2006-)

RAJOITUSSÄÄNNÖSTEN SOVELTUVUUS?

Syytä tarkistaa:

- onko teos julkaistu vai ainoastaan julkistettu?
- mitä käyttötapoja rajoitussäännös koskee (esittäminen, levittäminen.. jne)
- mitkä laitokset kuuluvat rajoitussäännöksen piiriin (TekijänoikeusA 2§, 3§)

TEKIJÄN YKSINOIKEUDEN RAJOITUKSET

- eivät kirjaston “oikeuksia” vahvassa mielessä vaan **erivapauksia** muille asetetusta velvoitteesta/kiellosta; olennaisimpina yksityinen käyttö (12§) ja sitaattioikeus (22§)
- yksityistä käyttöä** koskevan poikkeuksen nojalla jokaisella on oikeus valmistaa muutama kappale omaa tai lähipiirinsä (perhe-, kaveripiiri) käyttöä varten, ei kuitenkaan esim. työ-kavereille; voi antaa myös toisen valmistettavaksi (sävellysteokset kuten **nuotit** poikkeus, lisäksi TN Varastokirjasto-tapaus 2007)
- sitaattioikeuden** nojalla jokainen voi ottaa julkistetusta teoksesta lainauksia *omaan teokseensa* hyvän tavan mukaisesti ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa; ei koko teosta, tekijän nimi mainittava; sitaattien kokoelma ei ole teos

MUITA RAJOITUSSÄÄNNÖKSIÄ...

- ns. kuvasitaattisäännös: **julkistetusta** teoksesta saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen (25§)
 - huom! ei pelkästään kuvitukseksi (vetoomusfunktio)
- **julkaistun** teoksen saa **esittää** julkisesti tilaisuudessa, jossa teosten esittäminen ei ole pääasia ja johon pääsy on maksuton sekä jota muutoinkaan ei järjestetä ansiotarkoituksessa (21§)
 - milloin teoksen esittäminen on tilaisuuden pääasia?
 - yleisten kirjastojen satutunnit

KIRJASTOJA KOSKEVAT ERIVAPAUDET

- 16§ erivapaus valmistaa kappaleita (myös digitoimalla) laitoksen sisäisiin, pykälässä lueteltuihin käyttötarkoituksiin (säilyttämistarkoitus, kokoelmien järjestäminen jne.)
- 16a§ erivapaus valokopioida yleisölle lainattavaksi sekä välittää yleisölle laitoksen tiloissa (tarkoin edellytyksin)
- 16b§ Kansalliskirjastoa ja muita kulttuuriaineistolaisissa määriteltyjä ns. vapaakappalekirjastoja koskeva erivapaus välittää aineistoja ja valmistaa kappaleita mm. verkkoaineistosta
- 16d§ kam-organisaatioiden sopimustoimintaa helpottava ns. sopimuslisenssisäännös
- uusimpina tiedon louhintaa koskeva 13b§ sekä kaupallisesta jakelusta poistuneita koskevat 16g ja 16h§
- se, mitä kam-laitoksia mikäkin erivapaus koskee määritelty tekijänoikeusasetuksessa